

Anna Szymanowska, Marlena Mirosław, Krzysztof Patkowski

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

WSPARCIE FINANSOWE GOSPODARSTW NISKOTOWAROWYCH NA LUBELSZCZYŹNIE¹

FINANCIAL SUPPORT FOR SEMI-SUBSISTENCE FARMS IN THE LUBLIN REGION

Słowa kluczowe: WPR, gospodarstwa niskotowarowe, fundusze europejskie

Key words: CAP, semi-subsistence holdings, EU funds

Abstrakt. Celem badań była ocena wykorzystania środków pomocowych UE dla gospodarstw niskotowarowych na terenie województwa lubelskiego. Lubelszczyzna to region typowo rolniczy, na którym dominują gospodarstwa o powierzchni 1-4,99 ha (22,1%) oraz 5-9,99 ha (28,0%). Specyfika agrarna regionu i ograniczone możliwości zatrudnienia poza rolnictwem spowodowały duże zainteresowanie społeczności wiejskiej możliwością pozyskania dostępnego wsparcia finansowego. Z dostępnego działania do dyspozycji rolników przeznaczono około 617,1 mln zł. Biura powiatowe ARiMR przyjęły do realizacji 27 239 wniosków, z czego prawie 80,0% beneficjentów zrealizowało zobowiązanie i dzięki temu mogli skorzystać z następnych płatności. Uzyskane wsparcie finansowe w największym zakresie było przeznaczone na zakup maszyn rolniczych (55,0%), zwierząt gospodarskich (35,0%) oraz zakup lub dzierżawę gruntu rolnego (20,0%). W końcowym efekcie takie działania mogą prowadzić do stabilizacji i ukierunkowania całego polskiego sektora rolniczego.

Wstęp

Przystąpienie Polski do struktur Unii Europejskiej (UE) spowodowało objęcie krajowego rolnictwa wspólną polityką rolną i równocześnie umożliwiło korzystanie z różnych instrumentów dotowania. Podstawowym źródłem finansowania w krajach członkowskich UE jest Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EFOiGR). Obecność polskiego rolnictwa w strukturach UE zaowocowała zmianą sytuacji ekonomicznej wielu gospodarstw rolnych, głównie dzięki możliwości dostępu do płatności obszarowych. Z tego tytułu w latach 2004-2010 wpłynęło ok. 60 mld zł [Czubak, Jędrzejak 2011]. Konsekwencją rozszerzenia UE w latach 2004 i 2007 było zwiększenie liczby mniejszych gospodarstw, które charakteryzują się niewielkim potencjałem ekonomicznym. W większości tych gospodarstw produkcja przeznaczana jest na samozaopatrzenie. W tej sytuacji słuszne wydaje się podjęcie działań zmierzających do podniesienia wagi ekonomicznej gospodarstw przez pomoc finansową. Gospodarstwa niskotowarowe mają uprawnienia do wsparcia finansowego ze środków wspólnej polityki rolnej (WPR) pod warunkiem, że ich wielkość mierzona wartością standardowych nadwyżek bezpośrednich wynosi od 2 do 4 ESU. W badaniach prowadzonych w podregionach świętokrzyskim i poznańskim właściciele małych gospodarstw (55,0%) wskazywali na dużą aktywność w pozyskiwaniu dochodów z działalności pozarolniczej [Majewski 2009]. Możliwość połączenia źródeł dochodów rolniczych i nierolniczych, które mają gospodarstwa niskotowarowe pozwala na zapewnienie rolnikowi i jego rodzinie właściwego poziomu życia. Województwo lubelskie położone jest w środkowo-wschodniej części Polski pomiędzy Wisłą a Bugiem, zajmuje 8% jej powierzchni co daje 3. miejsce w kraju. Lubelszczyzna to region, w którym tereny użytkowane rolniczo stanowią 72% ogólnej powierzchni województwa. Wśród użytków rolnych (UR) dominują grunty orne, które stanowią 55,3%, lasy - 20,3%, łąki i pastwiska odpowiednio 10,9 i 2,9%. Grunty użytkowane rolniczo stanowią przede wszystkim własność prywatną (94,6%). W strukturze gruntów rolnych województwa dominują klasy bonitacyjne III i IV (67,0%), natomiast najsłabszych klas gleb V i VI jest ok. 23,0% [Roczniki statystyczne... 2012].

¹ Praca realizowana w ramach projektu NR 12011310.

Cechą charakterystyczną województwa jest duże zróżnicowanie gospodarstw rolnych po względem ich wielkości. Na obszarze tym dominują gospodarstwa o powierzchni 1-4,99 ha (22,1%) oraz 5-9,99 ha (28,0%), natomiast średnia powierzchnia gospodarstw w województwie wynosi 6,2 ha. Na Lubelszczyźnie zamieszkuje około 6% ludności kraju, z których ponad połowa (53,0%) związana jest zawodowo z rolnictwem [Harkot i in. 2011]. Specyfika agrarna regionu i ograniczone możliwości zatrudnienia poza rolnictwem spowodowały duże zainteresowanie społeczności wiejskiej możliwością pozyskania dostępnego wsparcia finansowego.

Celem badań była ocena wykorzystania środków pomocowych UE dla gospodarstw niskotowarowych na terenie województwa lubelskiego.

Material i metodyka badań

Materiały pozyskano od pracowników Oddziału Regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) w Lublinie. Zebrano informacje dotyczące wykorzystania środków pomocowych UE w ramach działania Wspieranie gospodarstw niskotowarowych PROW 2004-2006 w województwie lubelskim. Dane liczbowe zostały opracowane i przedstawione w formie tabelarycznej.

Wyniki

Utrzymanie gospodarstw w zadowalającej kondycji na obszarach Lubelszczyzny dla wielu rolników jest sprawą najwyższej wagi. Zwiększenie efektywności ekonomicznej małych gospodarstw, poprawa ich dochodowości i konkurencyjności jest trudna. Dzięki możliwościom, które otworzyły się przed polskimi rolnikami po wstąpieniu kraju w struktury unijne, sytuacja uległa zmianie i pozwoliła z optymizmem patrzeć w przyszłość. Jednym z działań strategicznych wyznaczonych przez PROW 2004-2006 była poprawa konkurencyjności gospodarki rolno-żywnościowej. Osiągnięcie celu było możliwe dzięki m.in. wspieraniu gospodarstw o niewielkim potencjale ekonomicznym. Z reguły gospodarstwa

te swą produkcję przeznaczają na samozaopatrzenie i tylko zbywająca część produktu była przedmiotem handlu. Pomoc finansowa miała spełnić rolę czynnika mobilizującego do podjęcia przez rolnika działalności gospodarczej w sferze rolniczej lub pozarolniczej. Zgodnie z założeniami pomoc przyznawana była w wysokości stanowiącej równowartość 1250 euro rocznie na gospodarstwo i miało być wypłacane przez okres pięciu lat. Zgodnie z przygotowanymi warunkami, beneficjentem tego działania mógł zostać producent rolny, który prowadził działalność rolniczą w gospodarstwie niskotowarowym o wielkości ekonomicznej co najmniej 2 ESU i nie więcej niż 4 ESU. Szczegółowe warunki i tryb przyznawania tego wsparcia zostało zawarte w stosownym rozporządzeniu ministra z dnia 7 grudnia 2004 r. Przewidziane wsparcie nie było limitowane na poszczególne województwa. Wnioski o

Tabela 1. Liczba gospodarstw ubiegających się o wsparcie w woj. lubelskim

Table 1. The number of farms that apply for financial aid in the Lublin province

Powiat/District	Liczba wniosków/ Number of applications					
	2005		2006		razem/total	
	n	%	n	%	n	%
Biała Podlaska	2 096	10,2	719	7,7	2 815	9,4
Biłgoraj	1 750	8,5	571	6,1	2 321	7,8
Chełm	470	2,3	254	2,7	724	2,4
Hrubieszów	1 040	5,1	329	3,5	1 369	4,6
Janów Lub.	1 086	5,3	446	4,7	1 532	5,1
Krasnystaw	1 147	5,6	287	3,1	1 434	4,8
Kraśnik	1 860	9,1	418	4,4	2 278	7,6
Lubartów	418	2,0	520	5,5	938	3,1
Lublin	1 120	5,5	615	6,5	1 735	5,8
Łęczna	472	2,3	172	1,8	644	2,2
Łuków	1 257	6,1	1 139	12,1	2 396	8,0
Opole Lub.	1 390	6,8	408	4,3	1 798	6,0
Parczew	588	2,9	384	4,1	972	3,3
Puławy	981	4,8	477	5,1	1 458	4,9
Radzyń Podl.	1 000	4,9	545	5,8	1 545	5,2
Ryki	688	3,4	481	5,2	1 169	3,9
Świdnik	363	1,8	244	2,6	607	2,0
Tomaszów Lub.	927	4,5	583	6,3	1 510	5,1
Włodawa	404	2,0	209	2,2	613	2,1
Zamość	1 422	6,9	595	6,3	2 017	6,7
Razem/Total	20 479	100	9 396	100	29 875	100

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

pomoc finansową kierowane były do powiatowych biur ARiMR w dwóch okresach. Pierwszy nabór przypadał na okres od 1 lutego do 22 marca, drugi od 6 listopada do 16 listopada 2005 r. W tabeli 1 przedstawiono wyniki naborów wniosków w poszczególnych powiatach województwa lubelskiego.

Wsparcie finansowe, jakie oferowano rolnikom-właścicielom gospodarstw o niskim potencjale ekonomicznym cieszyło się dużym zainteresowaniem, czego dowodem jest ogólna liczba wniosków, które wpłynęły do powiatowych biur ARiMR. W pierwszym naborze (2005 r.) beneficjenci złożyli 20 479 wniosków, co stanowiło 68,5% wszystkich, które wpłynęły w obu naborach. Najwięcej (5706 wniosków) przygotowano i złożono w trzech powiatach: białskim (10,2%), kraśnickim (9,1%) i biłgorajskim (8,5%), a najmniej w świdnickim (1,8%).

W drugim naborze w ramach działania Wspieranie gospodarstw niskotowarowych złożono 9396 wniosków. W tym czasie największą aktywność wykazali beneficjenci powiatu lukowskiego, gdyż z gmin tego powiatu wpłynęło 12,1% ogółu wniosków złożonych w tym naborze.

Łącznie w obu edycjach biura powiatowe ARiMR przyjęły 29 875 wniosków. Taka reakcja beneficjentów z jednej strony może świadczyć o ich przedsiębiorczości i aktywności, z drugiej zaś o dużej akcji informacyjnej. Z informacji ARiMR wynika, że działaniem tym najbardziej zainteresowani byli beneficjenci, których powierzchnia gospodarstwa była nie większa niż 6 ha. Spośród ogólnej liczby powiatów największą aktywność przejawiali pochodzący z: białskiego (9,4%), lukowskiego (8,0%), biłgorajskiego (7,8%) oraz kraśnickiego (7,6%). W tabeli 2 przedstawiono wyniki decyzji o przyznaniu płatności poszczególnym powiatom w pierwszym i drugim etapie.

W dwóch edycjach z ogólnej liczby 29 875 złożonych wniosków, pozytywną decyzję uzyskało 27 239, co stanowi 91,2%. Beneficjenci przystępując do realizacji projektu zobowiązywali się

Tabela 2. Liczba gospodarstw które uzyskały wsparcie finansowe w woj. lubelskim

Table 2. The number of farms that received financial aid in the Lublin province

Powiat/District	Liczba pozytywnych decyzji w I etapie (I-III rok)/ Number of positive decisions at 1 st stage (I-III year)	Liczba kontynuacji płatności w II etapie (IV, V rok)/Number of payment continuation (IV, V year)	
		n	%
Biała Podlaska	2 534	1 764	69,6
Biłgoraj	2 111	1 812	85,8
Chełm	629	500	79,5
Hrubieszów	1 248	916	73,4
Janów Lub.	1 404	1 256	89,5
Krasnystaw	1 275	960	75,3
Kraśnik	2 079	1 660	79,8
Lubartów	836	734	87,8
Lublin	1 587	1 282	80,8
Łęczna	586	504	86,0
Łuków	2 252	1 617	71,8
Opole Lub.	1 655	1 367	82,6
Parczew	885	664	75,0
Puławy	1 299	1 079	83,1
Radzyń Podl.	1 443	1 075	74,5
Ryki	1 088	945	86,9
Świdnik	519	441	85,0
Tomaszów Lub.	1 454	1 244	85,6
Włodawa	525	365	69,5
Zamość	1 830	1 433	78,3
Razem/Total	27 239	21 618	79,4

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

po trzech latach otrzymywania należnej płatności do przedstawienia deklarowanego celu. Złożenie takiego oświadczenia i pozytywne zaopiniowanie było warunkiem uzyskania kolejnych dwóch płatności. W większości przypadków rolnicy spełnili warunki. W IV i V roku prawo takie uzyskało 21 618 beneficjentów, co stanowi 79,4%. W opinii ARiMR różnica pomiędzy liczbą decyzji przyznających pomoc po pierwszym etapie a liczbą wniosków podlegających obsłudze po trzecim etapie płatności może wynikać m.in. ze zgonów wnioskodawców, z rezygnacji z płatności, przekazania gospodarstw bez prawa do przejęcia płatności lub innych powodów. W analizie realizacji tego działania w woj. małopolskim stwierdzono podobną liczbę beneficjentów, którzy wywiązali się z podjętych zobowiązań, chociaż w dwóch powiatach bocheńskim i tatrzańskim realizacja deklarowanego celu wynosiła zaledwie 51,6 i 49,6%. Zdaniem badaczy na taki wynik mogły wpłynąć zbyt ambitne cele, które w praktyce okazały się trudne do realizacji [Kania, Bogusz 2012].

W przypadku województwa lubelskiego realizacja działania PROW 2004-2006 przebiegała pomyślnie. Na uwagę zasługuje powiat janowski, w którym zadeklarowane cele wykonano niemalże w 90%. W tabeli 3 zestawiono dane o wysokości płatności, które zrealizowano w poszczególnych powiatach województwa lubelskiego.

Ogółem w ramach działania Wspieranie gospodarstw niskotowarowych w ramach PROW 2004-2006 podczas dwóch naborów łącznie wpłynęło 617 067 147,77 zł. Kwota ta została rozdysponowana pomiędzy różne powiaty. Pomoc ta kierowana była do gospodarstw niskotowarowych o niewielkim potencjale ekonomicznym. Beneficjenci posiadający w dyspozycji określoną kwotę decydowali o wyborze kierunku restrukturyzacji gospodarstwa. W efekcie mieli wpływ na poprawę sytuacji dochodowej własnego gospodarstwa, zwiększenia jego efektywności, konkurencyjności i dostosowanie profilu produkcji oraz poprawę warunków utrzymania zwierząt i bezpieczeństwa pracy.

W początkowym etapie przygotowania wniosków rolnicy zobowiązani byli do dołączenia planu rozwoju gospodarstwa niskotowarowego ze wskazaniem przedsięwzięć, które zamierzają realizować. W tabeli 4 zamieszczono najczęściej deklarowany cel do realizacji. Spośród listy wielu przedsięwzięć, które mogli zaznaczyć rolnicy, najczęściej deklarowano: zakup maszyn rolniczych, zwierząt gospodarskich oraz zakup lub dzierżawę gruntu rolnego. Słabym zainteresowaniem cieszyły się inne przedsięwzięcia np. udział w szkoleniach i prowadzenie działalności pozarolniczej. W opinii ARiMR rolnicy dość często zgłaszali więcej niż jeden cel pośredni, stąd liczba deklarowanych przedsięwzięć w wielu przypadkach przekracza 100%.

Wydaje się, że rolnicy w większości byli zainteresowani nabyciem takich środków produkcji, które w istotny sposób przyczyniłyby się do poprawy żywotności ekonomicznej gospodarstwa. Na Lubelszczyźnie najczęściej zgłaszanym celem był zakup maszyn rolniczych. Takie zjawisko mogłoby sugerować, że park maszynowy rolników jest już wyeksploatowany lub jest go zbyt mało. Struktura dysponowania przez rolników uzyskanym wsparciem jest nieco inna niż prezentowana w badaniach Bobuchowskiej i Marks-Bielskiej [2010] oraz Czubaka [2008]. Badacze ci stwierdzili, że uzyskane fundusze rolnicy przeznaczali głównie na zakup nawozów, środków ochrony roślin oraz paliwa.

Tabela 3. Zrealizowane płatności w woj. lubelskim
Table 3. Payments realized in the Lublin province

Powiat/District	Zrealizowane płatności [zł]/ Payments realized [PLN]
Biała Podlaska	53 884 892,42
Biłgoraj	48 517 440,59
Chełm	13 885 318,78
Hrubieszów	27 083 156,43
Janów Lubelski	32 581 413,49
Krasnystaw	28 187 621,88
Kraśnik	46 745 379,40
Lubartów	26 792 270,48
Lublin	35 747 958,66
Łęczna	13 504 934,92
Łuków	49 542 327,81
Opole Lub.	37 484 311,98
Parczew	19 388 501,64
Puławy	29 713 778,30
Radzyń Podlaski	31 747 840,52
Ryki	25 101 478,74
Świdnik	11 911 541,90
Tomaszów Lub.	33 457 804,88
Włodawa	11 123 540,08
Zamość	40 665 634,87
Razem/Total	617 067 147,77

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Tabela 4. Deklarowany przez beneficjentów cel wsparcia gospodarstwa niskotowarowego
Table 4. The aim of financial assistance to semi-subsistence farm as stated by beneficiary

Cel/Aim	%
Zakup maszyn rolniczych/ <i>Farm machinery purchase</i>	55
Zakup zwierząt gospodarskich/ <i>Farm animals purchase</i>	35
Zakup lub dzierżawa gruntu rolnego/ <i>Purchase or leasing of arable land</i>	20
Udział w szkoleniu prowadzonym ze środków EFOiGR/ <i>Participation in training financed by EAGGF</i>	2
Wspieranie przedsięwzięć rolno środowiskowych/ <i>Support for agricultural and environmental undertakings</i>	2
Prowadzenie działalności pozarolniczej/ <i>Non-agricultural activity</i>	1
Wartość sprzedaży w wysokości conajmniej 20 tys.zł/ <i>Value of purchase no less than 20 thousand PLN</i>	1

Źródło: opracowanie własne
Source: own study

Dostępność do tego rodzaju wsparcia spowodowała duże zainteresowanie wśród rolników. W początkowym okresie prognozowano, że liczba beneficjentów wyniesie 73 tys., jednak łącznie w dwóch edycjach z tego wsparcia skorzystało ponad 157 tys. rolników z całego kraju. To znacząca grupa właścicieli mniejszych gospodarstw rolnych. Należy mieć nadzieję, że podczas szerokiej dyskusji na forum UE nad projektami programów rozwoju obszarów wiejskich na przyszłość uwzględnione będą potrzeby rolników z małych gospodarstw, których rola i znaczenie w kształtowaniu krajobrazu, kulturze i ochronie obszarów wiejskich jest nieoceniona.

Podsumowanie

Integracja Polski z UE przyniosła znaczące zmiany na obszarach wiejskich. Za pośrednictwem różnych instrumentów dostępnych w różnych projektach może dokonywać się przemiana i dostosowanie krajowej gospodarki do realiów UE. Polscy rolnicy zostali objęci wsparciem finansowym, które zwiększyło możliwości inwestycyjne gospodarstw, a tym samym pozwoliło na podjęcie działań zmierzających do dostosowania gospodarstw do jednakowych warunków rynku. Beneficjenci Lubelszczyzny, regionu typowo rolniczego wykazali dużą aktywność i przedsiębiorczość. Z działania Wspieranie gospodarstw niskotowarowych do dyspozycji rolników przeznaczono 617,1 mln zł. Biura powiatowe ARiMR przyjęły do realizacji 27 239 wniosków, z czego prawie 80% beneficjentów zrealizowało zobowiązanie i dzięki temu mogli skorzystać z następnych płatności. W końcowym efekcie takie działania mogą prowadzić do stabilizacji i ukierunkowania całego polskiego sektora rolniczego.

Literatura

- Babuchowska K., Marks-Bielska R. 2010: *Płatności bezpośrednio w kontekście inwestycji w gospodarstwach rolnych*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XII, z. 1, s. 7-11.
- Czubak W. 2008: *Rozdysponowanie dopłat bezpośrednich w gospodarstwach rolnych korzystających z funduszy UE w Wielkopolsce*, Zag. Ekon. Rol., nr 4, s. 118-127.
- Czubak W., Jędrzejak P. 2011: *Wykorzystanie dopłat bezpośrednich w gospodarstwach rolnych*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XIII, z. 2, s. 75-79.
- Harkot H., Lipińska H., Wyłupek T. 2011: *Kierunki zmian użytkowania ziemi na tle naturalnych warunków rolniczej przestrzeni produkcyjnej Lubelszczyzny*, Acta Sci. Pol., Administratio Locorum 10(1), s. 5-16.
- Kania J., Bogusz M. 2012: *Wykorzystanie środków pomocowych Unii Europejskiej w rozwoju gospodarstw niskotowarowych w województwie małopolskim*, Roczn. Nauk. SERiA, t. XIV, z. 3, s. 151-155.
- Majewski E. 2009: *Dochody i jakość życia w gospodarstwach niskotowarowych z wybranych regionów Polski*, Roczn. Nauk Roln., seria G, t. 96, z. 4, s. 122-129.
- Rocznik statystyczny rolnictwa. 2012: GUS, Warszawa.

Summary

The objective of the study was to evaluate the use of EU funds supporting semi-subsistence farms in the Lublin region. The Lublin region is typical agricultural land with farms of 1-4.99 ha (22.1%) and 5-9.99 ha (28%) area. The region is inhabited by ca.6% of the total population and half the population (53%) is professionally employed in agriculture. The agrarian character of the region, constricted employment opportunities outside agriculture made people seriously interested in gaining available financial aid and the beneficiaries from this region showed great activity and entrepreneurship. Out of available funding, 617 067 147.77 PLN was intended for the farmers' financial assistance. The ARMA District Offices registered 27 239 application for realization, in that nearly 80% beneficiaries fulfilled their obligations and consequently, received the further payments. The obtained financial support was used most often for purchases of farm machinery (55%), farm animals (35%) as well as agricultural land leasing or buying (20%). Accordingly, the activities of the beneficiaries may contribute to stability and targeted development of the Polish agricultural sector.

Adres do korespondencji
dr hab. Anna Szymanowska, prof. UP
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
Katedra Hodowli Małych Przeżuwaczy i Doradztwa Rolniczego
20-950 Lublin, ul. Akademicka 13
tel. (81) 445 60 26, e-mail: anna.szymanowska@up.lublin.pl